

Гронська Наталія
Національний університет "Львівська політехніка"

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГАРМОНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО УСТРОЮ

© Гронська Н., 2003

Розглядаються філософські та ідеологічні чинники формування й розвитку громадянського суспільства. Аналізуються такі основні елементи трансформації суспільного устрою, як самоорганізація, синергетика, самоврядування.

The philosophical and ideological factors of formations and development of a civil society are considered. Such basic elements of transformation public building as self-organizing, interaction, self-management are analyzed.

Сучасні методологічні проблеми гармонізації суспільних відносин виходять з позиції вибору основного напрямку подолання консервативного розриву між економічною теорією та суспільствознавством.

Розв'язання цієї проблеми в аспекті доведення органічної єдності природи і суспільства започаткували дослідження С. Подолинського, М. Руденка, С. Злупка [10], а зумовленість такого процесу реалізацією на мікро- та макрорівнях економіки функції управління досліджують О. Кузьміна, В. Герасимчук [див.: 5 і 2], а з точки зору інформаціологічної економіки – П. Ансофф, І. Юзвінський [1, с.11].

Однак виходячи з потреби інтеграції суспільних наук на основі системної цілісності нерозв'язаною залишається проблема розробки та наявності теоретично-практичної бази гармонійних перетворень в економіці та в процесі становлення й розбудови суспільного устрою.

Метою є висвітлити вплив чинників гармонізації під час процесу самозбереження соціальної системи, при усвідомленні самоорганізаційного переходу до наступної квадри виживання, у становленні суспільного устрою.

Сучасний суспільний устрій України представляє ієрархічна структура державних і місцевих органів управління. Сюди належить законодавча, виконавча і судова діяльність змішаного типу з виконання обов'язків, реалізації прав і здійснення контролю. Внаслідок суміщення у цих гілках влади загальних функцій управління (організації, планування, мотивації, контролю) із конкретними функціями менеджменту народногосподарських галузей економіки, виключено координацію дій за рівнями управління. І це привело до дезорганізації та хаотизації у сферах економіки, політики, освіти тощо, змінивши нормальний триб життя.

Від функції координації залежить вибір синергічних зв'язків. Їхнє логістичне узгодження забезпечує зворотній зв'язок колективу й громади із суспільством в цілому. Поступ вимагає узгодження різних рівнів організації: індивідуальної, регіональної і глобальної. З цього випливає висновок: зусилля окремої людини не є безплідними. Вони можуть впливати (і впливають) на макросоціальні процеси, на вибір шляхів подальшого розвитку суспільства.

Державне управління є ефективним тоді, коли базується на поєднанні особистих бажань людини зі суттю внутрішніх тенденцій розвитку, еволюції соціальної системи. Стійкість і цілісність системи обумовлюється спрямованістю її частин і окремих елементів на єдину мету. Зокрема, ефективність управління зростає тим більше, чим вища узгодженість між частковими цілями і їх відповідністю глобальній меті.

Протистояти цим явищам може тільки впорядкована діяльність у зворотньому до "згори-вниз" напрямі, яка споконвіку "лежала" на плечах громадянського суспільства, а її ефективність залежала від активності громади.

Упорядкована діяльність зумовлює, мобілізує та зберігає енергію громадянського суспільства. Більш як 100 років тому Сергій Подолинський довів: там, "де господарство добре впорядковане ..., там усюди здобуток зростає швидше від людства", бо праця людини є видом прояву загальної світової енергії [1, с.142]. Тієї енергії, яка є продуктом акумуляції сонячної енергії і самої праці в процесі самоорганізації.

Самоорганізація – процес удосконалення і розвитку природних, технологічних і соціальних систем, утворення і підтримання в динамічній рівновазі їх елементів при дії внутрішніх і зовнішніх сил, сил дії і протидії. Процеси самоорганізації ведуть до еволюції відкритих систем, важливими прикладами яких є державні утворення. Самоорганізація – організація, яка сама себе здійснює, яка сама себе продукує [8, 156].

Виконавцем такої функції є народ; він представляє суспільство країни, громаду (як суспільну одиницю регіону чи території) та окремого громадянина (як індивідуального представника соціуму). Гармонійна цілісність системи досягається через налаштування виконавців на використання відповідним чином механізмів перетворень. Такий процес передбачає, включає узгодження дій залежно від співвідношення між величинами потенціалу виконавчої та законодавчої сфер за методом логістичних формотворчих пов'язань.

Здатність до самоорганізації є важливою особливістю складних системних об'єктів, в тому числі громадянського суспільства і його устрою. Підставою роботи механізму самоорганізації громадянського суспільства є реалізація принципу зворотнього зв'язку між державними і місцевими органами управління та виконавчими комітетами рад, що представляють громадянське суспільство.

Зворотний зв'язок забезпечує результат виконання функцій управління і його вплив на органи управління. За його участю передається інформація стосовно досягнутих результатів від керованих до керуючих органів управління. Такий зв'язок забезпечує відносну стійкість громадянського суспільства до руйнівних впливів зовнішнього середовища. Вирішальний вплив на самоорганізацію громадянського суспільства здійснюють природа і величина зворотних зв'язків, які залежні від посиленої спільної дії індивідуальних чи об'єднаних членів такого суспільства.

Як філософська категорія, самоорганізація протистоїть тій організації, котру здійснюють в своїй практичній і пізнавальній діяльності суб'єкти управління, тобто всі структурні гілки влади. Міра ефективності такої діяльності визначає потребу самоорганізації. Чим нижча ефективність менеджменту організаційних структур, тим потреба самоорганізації стає все необхіднішою.

Важливим результатом і об'єктом самоорганізації є тіньова економіка.

Перуанський економіст "Е. де Сото довів: саме тіньові підприємці визначають справді демократичний економічний порядок, організовуючи приватне господарство на принципах вільної конкуренції", а самоорганізація є засобом приведення до рівноважного стану економічної системи в умовах, коли уряд виконує не законотворчу, а перерозподільчу функції. В результаті зникає рівність людей перед законом із-за їх недосяжності до діючих правових інститутів [9, с.439-440]. Окрім того, правові інститути власності не забезпечують ефективного контролю, тому між прийнятими і чинними законами виникає суперечність.

Перерозподіл функцій управління між вертикальними рівнями державної ієрархії та по горизонталі пов'язаний, передусім, із необхідністю усунення протиріч між індивідуальними, громадськими та суспільними інтересами. Така проблема викликана наявністю різних форм власності; вона впливає на зменшення числа вертикальних зв'язків і визначає можливість розвитку самоуправління та самоорганізації. Важливо відзначити, що тільки на основі результатів виробничо-господарської діяльності задовольняються інтереси безпосередніх виконавців.

В основі філософії самоорганізації – концепція синергетики. Синергетика означає спільну діяльність, загальну енергію щось робити, тобто є енергетичним еквівалентом суміщеної праці людей, їх спільної дії. На думку Ю.Збітнева [9, с.1], в наш час спільна дія орієнтує громадянське суспільство на боротьбу: за світ своїх душ, за володіння своїми землями і водами, промисловою та інтелектуальною власністю, своїм інформаційним і культурним простором, за національну честь, за пізнання правди, за усвідомлення потенційних сил, за майбутнє. Спільна дія також об'єднує всі верстви українського суспільства – мислителів і духовенство, державних службовців і військовиків, бізнесменів і спеціалістів, робітників і селян.

Очевидною метою спільної дії є подолання ознак хаотичності, організаційної напруги та побудова нового суспільного устрою. Згідно з теорією синергетики, самоорганізацію суспільного устрою викликає його хаотичний стан.

Як елемент еволюції суспільного устрою, самоорганізація громадянського суспільства є безконфліктною зміною стратегій економічної політики. Наявна дезорганізація у спрямуванні і розробці стратегій економічної політики, хаотизація у реалізації функцій суспільного устрою є перехідним періодом до самоорганізаційного переходу в наступну квадру виживання громадянського суспільства, і його необхідно до цього підготовляти.

За логістичною моделлю пов'язання сфер діяльності і сфер буття, наступна квадра розвитку цивілізації охоплює матеріальну, духовну, ментальну і астральну сфери [3, с.128]. Вони є завершальними в циклічному колообігові спірального розвитку процесу еволюційних перетворень. Поєднання матеріальної, духовної,

ментальної і астральної сфер, як складових триад перетворення ресурсного і космічного потенціалів, свідчить про зміну стадій існування цивілізації. Стадія, перехід в яку стихійно уже підготовлюється, охоплює конструктивні блоки фізичної, духовної й космічної анатомії людини. Під час переходу функція організації перетворюється у самоорганізацію, а функція самовиживання реалізується в межах максимально високої як індивідуальної, так і громадянської відповідальності за збереження і мобілізацію енергії громади, енергії громадянського суспільства. Залучення цих методологічних принципів при виробленні загального погляду на світ спрямовує та утверджує цілісне світосприйняття, сприяє формуванню суспільної свідомості, котра необхідна для становлення духовних основ процесу єдності слова і діла за триадою “думка – слово – діло” (виключає аморальність, дволичність і повинна стати основою управління адміністративними, інформаційними, структурними важелями механізму глобальних економічних та політичних перетворень).

Суспільна свідомість базується на свідомості лідерів, на їхніх політичних, правових, етичних, художніх, філософських, релігійних поглядах, котрі вони здатні реалізувати в процесі самоврядування. Така свідомість є спільним знаменником філософії самоорганізації та ідеології самоврядування, а рушійним важелем механізму самоврядування – добір лідерів за особистими якостями, проявом волі і знанням сил природи.

Тому виникає завдання встановити, які знання потрібно набути лідерові у процесі самоосвіти, щоб аби, крім професійної компетентності, володіти ще й широким науковим світоглядом, високим рівнем свідомості, навичками оперативного й творчого втілення в життя нових досягнень науки.

Разом з тим регіональний лідер повинен застосувати різні методи управління: адміністративні, економічні, виховні. Деяка теперішня тенденція до надання переваги економічним методам не означає відмови від інших, бо тільки оптимальне поєднання різних методів може забезпечити стійке функціонування системи в цілому.

Чіткого визначення правового, соціального та економічного статусу територіального самоврядування вимагає також проблема самоорганізації малого бізнесу і підприємництва. Однією із форм територіального управління мають стати територіальні промислово-фінансові групи. Закон про їх організацію прийнято в 1995 році, однак реальних зрушень досі немає.

Впровадженням ідеї самоврядування є організація незалежного інтелектуального центру “Поділля” (діє на громадських засадах, об’єднує науково-педагогічних працівників провідних вищих навчальних закладів міста Хмельницького і реалізує проект самозбереження за підтримкою міської влади та просвітницьких фондів).

Іншим прикладом є дії регіонального управління природокористування в Житомирській області, яке вимагає і сприяє вивільненню 1400 га орних земель, що їх забруднили 94 млн. тонни твердих побутових відходів і 125,6 млн. тонн відходів гірничо-видобувної промисловості.

Аби змінити світ тіньової економіки на прозорий, щоб механізм самоврядування працював не на користь олігархів, а для громадянського суспільства, одних знань не досить. Самоврядування – це вияв громадянської позиції, головна засада якої – любов до своєї країни, свого народу і його нації та її культури. Успіх приносить любов, помножена на знання.

Любов – це Бог, що проявляється в іпостасях Бога-Отця, Бога-Сина, Бога-Духа Святого у тривимірному просторі інтелектуальної, матеріальної, духовної сфер діяльності з метою перетворення інтелектуальних, фізичних, духовних сил народу в продукт праці з використанням тотожного ресурсного потенціалу не тільки Землі, а й – Неба. Йдеться про конструктивну побудову світу, про метасистему “Небо-Земля”, в якій живемо в реальному й потойбічному вимірі, у видимому і невидимому просторах; і це зафіксовані у Державному Гербі прямим і зворотнім позначенням букви “Я”. Отож зрозуміймо істинне значення місії України, котре, на наш погляд, полягає в узгодженні відносин між мікро- і макросвітом відкритої у Всесвіті метасистеми “Небо-Земля” з метою доцільного природокористування тривимірним ресурсним потенціалом сил природи. Це реальний процес перетворення станів матерії за гармонійним розподілом. В основі гармонійного розподілу – закон Золотого перетину, що базується на інваріантності відношень між цілістю і її меншою та більшою частинами (рівночасно є схемою демократичних відносин).

Очевидно, що гармонійний розподіл був одною із перших підвалин виникнення життя за першим проявом руху в обертовій асиметрії мороку Всесвіту і є дотепер умовою збереження метасистеми “Небо-Земля”. Оскільки основою обертової асиметрії є хрест (символ гармонійного розподілу), то залишається нам “волею Господа морок знанням перемогти”.

Знання – найсильніша зброя лідерів у встановленні порядку. Поняття “порядок” і “космос” – тотожні, і їх ілюструє в Державному Гербі булава – символ влади, порядку, знання. З цієї точки зору в основу ідеології самоврядування повинна закладатися концепція трансформації суспільства за єдиним порядком реалізації методологічних чинників гармонізації. В т.ч. гармонізація розподілу повноважень функцій управління, структур керівних і виконавчих комітетів тощо та гармонійного перерозподілу, відповідно до канонів фізичної економіки, бюджетів і доходів організації, бюджету держави.

Становленню ідеології гармонійного розподілу найбільшою мірою сприяє розуміння громадянським суспільством цілісної сутності життя як форми руху, підставою якого є праця з перетворення енергії, зниження втрат енергії, збереження запасу сонячної і біологічної енергії, праця на пробудження волі народу і відтворення його етнокультурних, економічних, демографічних чинників, праця як еволюційний процес трансформації суспільного устрою.

Цілісна концепція гармонізації суспільного устрою на підставі методологічних чинників функціональної і структурної трансформації процесу самоорганізації і самоврядування показана на табл.1.

Таблиця 1

Філософські та ідеологічні чинники гармонізації суспільного устрою

Методологічні чинники	Громадянське суспільство	Місцеві органи влади	Державні органи влади
Трансформація	Функціональна	Структурна	Структурно-функціональна
Стратегія	Самоорганізація	Самоврядування	Управління
Філософія	Синергетика	Самовиживання	Незалежність
Ідеологія	Національна ідея	Гармонізація розподілу	Гармонізація перерозподілу
Самозбереження	Біоенергетика	Збереження сонячної енергії	Збереження ресурсного потенціалу
Відповідальність	Природокористування	Екологічна безпека	Правове гарантування СБУ
Самореалізація	Свобода людини	Воля громади	Свобода народів
Цілісність	Єдність дії	Єдність громади	Єдність метасистеми

Перед лицем міжепохальних глобальних перетворень, які постануть у найближчі роки, тільки послідовне відтворення дії цих чинників, практичні досягнення самоорганізації і самоврядування забезпечать можливість самовиживання.

Умови, які характеризують наше сьогодення (відсутність ідеології державотворення, деградація природного середовища і екологічна криза, кризові явища в економіці тощо), вимагають вирішення проблеми самозбереження на трьох рівнях: індивідуальному (у фізичному плані), на громадському (у територіально-економічному плані) і на державному (в плані політичному).

Названим рівням відповідають такі основні залежності: 1) самозбереження особистості, як функція індивідуальної свідомості (формування свідомості на підставі знань та культури); 2) самозбереження громади, як функція трудової діяльності (організації трудової діяльності у сферах виробництва та надання послуг); 3) самозбереження держави, як функція управління, зовнішньої і внутрішньої політики (діяльності щодо самозабезпечення шляхом гармонізації відносин між вертикальними та горизонтальними структурами управління, а також узгодження внутрішнього і зовнішнього середовища).

Тріади самозбереження завершуються організаційними можливостями реалізації інформаційних, матеріальних і енергетичних ресурсів, а також мобілізації інтелектуальних, фізичних і духовних сил народу, що акумулюються в регіонах, у громадах, в громадських організаціях і спричиняють потребу в чіткому механізмі розподілу функцій та повноважень державного управління і місцевого самоврядування по горизонталі та вертикалі.

Як філософський чинник, самовиживання (в умовах гармонізації функцій самоорганізації і самоврядування) зумовлене реалізацією пізнавальної функції кожною людиною, громадою і суспільством, а тому здатне до пов'язання наукових досягнень з релігійними догматами, до створення ідейного і духовного фундаменту суспільства.

У руслі ідеології самозбереження енергетичного, індивідуального, громадського суспільного рівня система політичних, правових, етичних, художніх, релігійних поглядів і відповідних впливів екологічного порядку формується стихійно.

Модель самозбереження соціальної системи (мал. 1) може бути представлена у вигляді структури, що має властивість поляризації, тобто перетворення функціональних залежностей в програму мобілізації інтелектуальних, фізичних, духовних сил народу з одного боку, та перетворення методології управління в програму конкретних дій з використання інформаційних, матеріальних, енергетичних ресурсів – з другого (за допомогою механізмів узгодження внутрішнього і зовнішнього середовищ метасистеми, а також механізмів узгодження між вертикальними і горизонтальними гілками управління).

Структура моделі самозбереження соціальної системи засвідчує потребу програмних дій як за реалізацію інформаційних, матеріальних та енергетичних ресурсів, так і за мобілізацію інтелектуальних, фізичних, духовних сил суспільства, оскільки свідомі програмні дії не можуть бути хаотичними (виключаємо навмисно шкідливі). Самозбереження соціальної системи залежить також від реалізації координаційної функції дій. Для цього автором розроблена логістична модель за зразком перетворень в тріаді “задум-слово-діло”.

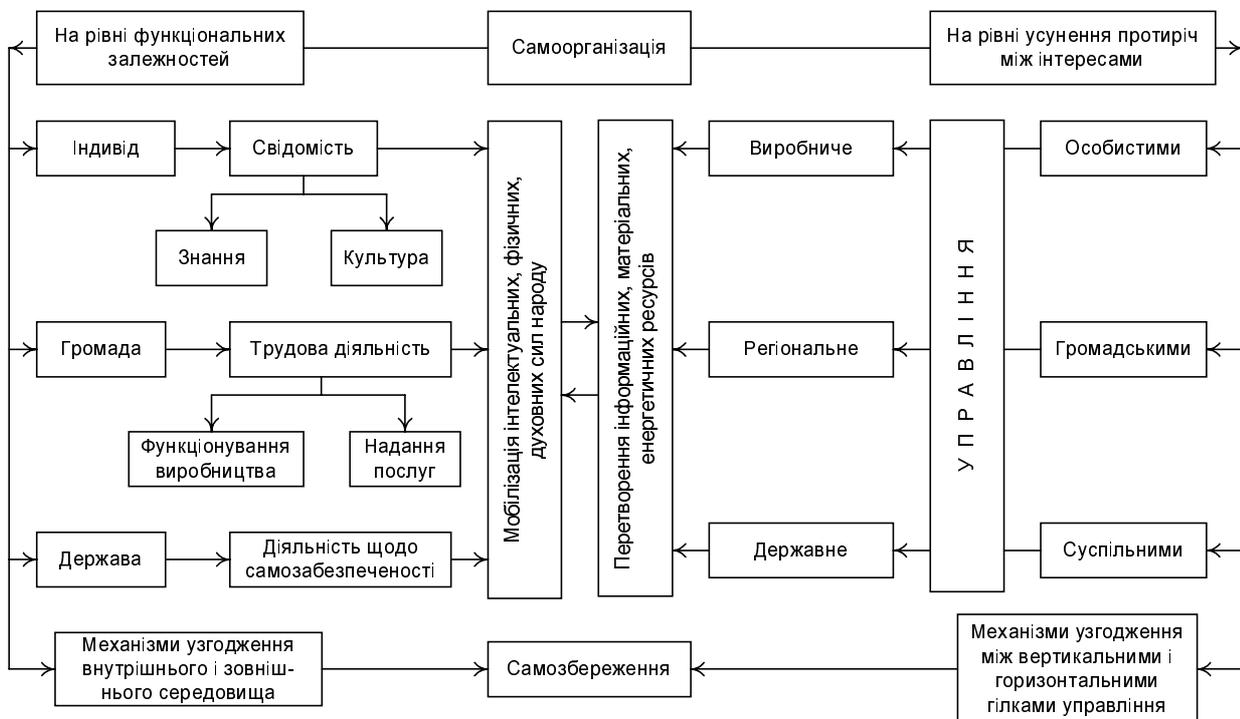

Рис. 1. Модель самозбереження соціальної системи

Аналіз проблеми самозбереження в наведеній послідовності підтверджує незворотність дії самоорганізації в ракурсі “стріли часу” – теперішнього, майбутнього та тривалості екзистенції соціальної системи. Трирівнева структура моделі самозбереження свідчить про можливість використання потенціальних ресурсів в тріадному взаємозв’язаному порядку та про зв’язок між причинами і наслідками подій, які творять і є носіями історичної, генетичної і відтворюваної в дії інформації стосовно стану перетворення матерії.

Та ось уже на підтвердження впливу сил дії і протидії [4, с.37] магнітний полюс Землі змістився на 200 км [7, с.3]. “Земля” викидає в космос надлишок своєї негативної енергії, обтяжуючи “чорні” діри. Надмірні хвильові процеси, що виникають під час викидання негативної енергії, викликають смерчі і буревії. Енергетичні зміни в енергетичному бюджеті планети позначаються на погодних явищах, вимагають осмислення та врахування в практичній діяльності АПК, авіації, СБУ. Особливістю цих змін є те, що вони відбуваються у виробничій сфері народного господарства, не стосуються тільки інтересів громадянського суспільства нашої держави, а – цілої цивілізації. Про це свідчить вичерпання екологічної ніші, а в недалекому часі і первинних видів енергоносіїв [10, с.109]. Отже, людство вже повинно зайнятися підготовкою освоєння

нових джерел енергії, в тому числі земно-космічної енергії геоплазми. Найпотужніше вона генерується в горах (до яких політики демонструють своє найгірше ставлення). Її використання вимагає високого рівня свідомості, становлення суспільної свідомості. Будучи похідною від суспільного буття і в той же час проявляючи у своєму розвитку відносну самостійність (як елемент ідеології самозбереження), вона є вагомим чинником розвитку концепції гармонізації суспільного устрою на підставі трансформації процесів самоврядування та самоорганізації.

Сенс цієї трансформації полягає в конструктивному подоланні тенденції безвідповідальності владних структур через гармонійне поєднання прав і обов'язків громадянського суспільства. В той же час залучення механізму узгодженості (за методом гармонійного розподілу бюджету) радикально змінює відносини між державними та громадськими структурами влади, забезпечуючи інваріантність їх інтересів у суспільному устрої, інтересів природокористування і визначаючи потреби правового гарантування СБУ.

Чинник самореалізації дозволяє мобілізувати свободу людини, волю громади та свободу народів держави на досягнення відповідності гармонійної форми суспільного устрою до демократичного типу держави. А чинник цілісності стає конструктивним забезпеченням процесу гармонізації суспільного устрою у глобальному напрямі поступу суспільства метасистеми “Небо-Земля”.

Таким чином, концепція гармонізації суспільного устрою дозволяє зробити **висновки** стосовно передбачення: виходу системи влади із закритої на відкриту форму; підзвітності системи влади системі суспільного самоврядування; трансформації процесів самоорганізації і самоврядування за єдиними філософськими та ідеологічними чинниками цілісності, узгодженості, відповідальності, самореалізації, самозбереження; зворотного зв'язку між структурно-функціональними процесами трансформації суспільного устрою; реалізації глобального напрямку поступу у переході суспільства метасистеми в наступну квадру еволюції.

Подальшою перспективою розробки методології гармонізації є виклад її положень у монографії авторки “Логістичні основи теорії гармонійних перетворень в економіці”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ансофф П. *Стратегичное управление*. – М.: “Економіка”, 1989.
2. Герасимчук В. *Стратегічне управління підприємством*. КЖ КНЕУ. 200.
3. Гронська Н. *Поняття організації в контексті структурних перетворень*. Вісник ДУ “Львівська політехніка” “Проблеми економіки та управління”. – 1998. – № 338.
4. Гронська Н. *Основи логістичних відношень в метасистемі*. Вісник НУ “Львівська політехніка” “Логістика”, 2001. – № 416.
5. *Економіка та менеджмент: Навч. посібник за ред. Кузьміна О.Є.* – Львів, ДУ “Львівська політехніка”, 1996.
6. Збітнєв Ю. *Спільна дія // Перехід IV*. – 2000. – № 2 (7).
7. *Магнітний полюс Землі – на новому місці // “Вечірні вісті”*. – 15 лют. 2002 – № 23.
8. Осипов Ю. *Анализ социально-экономической трансформации России в русле теории переходных процессов*. – М.: ТЕИС, 1998.
9. Піліч Л. *Тіньова економіка, як спосіб самоорганізації економічної системи. – Формування нової парадигми економічної теорії в Україні*. Наук. зб. / За ред. З.Г.Ватаманюка. – Львів: Інтереко, 2001.
10. *Учення Сергія Подолінського і цивілізаційна еколого-економічна перспектива: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження С.А.Подолінського*. – К.: КНЕУ, 2000.
11. Юзвішин Н. *Информациология или закономерности трансформационных процессов и технологий в микро- и макромирах Вселенной*. – М.: Мир, 1996.